

VEUS DEL PASSAT, NOTES PER A LA HISTÒRIA

Han vingut a coincidir sobre la taula -allí on un dia rere l'altre s'amunteguen, sortosament, més i més llibres interessants- un seguit de publicacions que ens porten veus, referències i records d'etapes diverses del passat, temps més o menys propers i amb incidència sobre la nostra terra. Potser un dels factors comuns en totes elles és una perspectiva directament o indirectament crítica amb la crònica estricta del passat, amb les veus de l'ahir com a fonts rigoroses de la història, o amb el dret a reinterpretar fets i personatges d'altre temps en nom de la ficció.

Alguns dels vilafranquins que gaudeixen ja de més de mig segle de trajectòria biogràfica potser recordaran encara l'avi Massanell -Antoni Massanell i Casas- a la sala anomenada del rei Pere de Vinseum (l'espai del primer pis del Museu de Vilafranca que donava a la plaça de Jaume I i que durant molts anys va acollir la Col·lecció Bonet de Ceràmica), on mostrava a qui volia escoltar-lo el punt exacte de posició del llit de mort del rei Pere, en base al fet que des d'allí podia veure la façana de Santa Maria i que uns forats a la paret revelaven encara l'indret d'encaix dels travessers que sostenien els cortinatges laterals de l'històric llit. Més enllà de tota la bona voluntat i passió penedesenca que guiava aquesta manera d'interpretar les veus del passat, el darrer treball de professor Cingolani¹ es planteja la veracitat de la crònica de Bernat Desclot sobre la malaltia i mort del rei a Vilafranca la matinada de l'11 de novembre de 1285. En la seva opinió, per al cronista d'aquell temps eren més importants les necessitats modèliques que les de l'estricta veracitat històrica, de manera que no ens hauria d'estranyar que Desclot hagués posat un èmfasi especial en descriure la bona mort del monarca -que, com sabem, tenia entre mans un greu conflicte amb Roma en el moment de caure en la malaltia que li seria mortal- d'acord amb la imatge que d'ell es volia transmetre a la història, emprant, pel que sembla, peces prefabricades extretes de la documentació. A banda que, sempre en opinió del professor Cingolani, l'ordre dels esdeveniments que explica Desclot no és de fiar i fins l'escena de la mort del rei és en la crònica una reconstrucció retòrica.

Més proper ja als nostres dies, el conflicte de la Guerra del Francès ens aporta en el seu segon centenari algunes veus que ens eren desconegudes. És el cas del francès Luis François Gille, de qui el 1892 es van publicar les seves memòries referides al seu pas per la península l'any 1808. La recent traducció del volum² ens permet conèixer un testimoni de primera mà de les grandeses i misèries de la Guerra del Francès observades des de l'altre bàndol, i en concret des de la perspectiva d'un pobre noiet nascut el 1788 que és reclutat obligatòriament el 1807, que participa a la batalla de Bailén i que fins al 1814 passa la major part de la guerra com a presoner de guerra a Cadis i a l'illa de Cabrera.

No és aquest un cas únic. Altres van deixar també escrita la seva crònica d'aquell temps, memòries que habitualment no van ser considerades pels historiadors espanyols. Es tracta del que s'ha anomenat una visió de la història des de baix, amb referències a les misèries i penyalitats de la vida diària. El cert és, però, que va ser el fill del soldat cronista qui finalment va emprar els quaderns de notes del seu pare per reescriure, i potser per distorsionar, determinats esdeveniments

com la batalla de Bailén, on la superioritat numèrica -atribuïda a l'exèrcit espanyol però que no es corresponia amb la realitat- permetia justificar la derrota francesa.

En l'espai de la Guerra Civil, la recent publicació comentada de les memòries del carrabiner Juan Fernández Fernández³ ens ofereix una perspectiva prou interessant d'aspectes i detalls del conflicte però, evidentment, la labor dels historiadors que han fet possible l'edició facilita una perspectiva més àmplia i contrastada d'aspectes o detalls que en la visió del moment, en especial els darrers dies de la guerra i els primers anys de postguerra, dificultaven potser la seva correcta interpretació, més enllà de les valoracions personals del testimoni sobre les actituds dels que tenia més a prop. En aquesta mateixa línia cal situar el diari del sadurninenc Adjutori Vàrias i Gabarró, mort al front, publicat sols de forma molt fragmentària i ara recuperat i estudiat.⁴

Més enllà dels paràmetres de la història, hom observa una certa tendència a aprofitar les referències de la història per a distorsionar en nom de la llibertat creadora de la ficció determinats episodis. Potser cap cas tan cridaner com el darrer d'Eduardo Mendoza⁵ en la narració del que podien haver estat els dies anteriors al 18 de juliol del 1936 a Madrid, amb personatges històrics que sovint esdevenen de la seva mà caricatures tan ridícules com sembla que ho era aquella capital de trapelles i vividors. Les necessitats de la trama porten l'autor a la distorsió de presentar-nos José Antonio Primo de Rivera com a agent comunista. Talment una manera d'estendre la caricatura grotesca que acaba per distorsionar el seu mateix creador. En contrapartida, el darrer treball de Cristina Fernández Cubas,⁶ tot i tenir un caire de crònica memorialística, és especialment curós amb la certesa d'allò que narra, encara que sovint són sols detalls mínims, de manera que el dubte i fins la consulta a altres membres de la família s'hi fa present de forma constant.

De la mateixa manera que la història intenta respondre a la pregunta de com van ser les coses i procura analitzar les dades amb una objectivitat que permeti la seva interpretació, la lectura de les referències de tota mena exigeix la constància en el dubte, la reinterpretació sistemàtica i, si cal, el sempre difícil exercici de la lectura entre línies, del qual tanta pràctica vam haver de fer en els anys del franquisme. A les pàgines que segueixen en podeu fer un bon exercici en l'estudi biogràfic de Jaume Baltà Moner sobre el Dr. Josep Baltà de Cela. Només cal observar els plans d'estudi que va haver de veure canviar l'il·lustre professor penedesenc per entendre com anava l'ensenyament superior a casa nostra, evidentment amb conclusions encara de plena actualitat ara mateix.

-
- 1 Stefano Maria Cingolani, *Pere el Gran. Vida, actes i paraula*. Ed. Museu d'Història de Catalunya. Editorial Base. Barcelona 2010. Especialment el capítol XXXVI.
 - 2 Luis François Gille, *Memorias de un recluta de 1808*. Ed. Junta de Andalucía. Ed. Renacimiento. Sevilla 2010.
 - 3 Josep Clarà i Antoni Gavaldà, *La fractura militar a la Guerra Civil (1936-1939) El cas de Juan Fernández Fernández*. Ed. Andana. Vilafranca 2010.
 - 4 Adjutori Vàrias i Gabarró, *Diari personal en temps de guerra*. Estudi i transcripció de Joan Montserrat Robert. (Pendent d'edició.)
 - 5 Eduardo Mendoza, *Riña de gatos. Madrid 1936*. Ed. Planeta. Barcelona 2010.
 - 6 Cristina Fernández Cubas, *Cosas que ya no existen*. Ed. Tusquets. Barcelona 2011.